

ІСТОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Ю. Левенець

ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: СИМВОЛІЗАЦІЯ ЗМІСТУ

П'ятнадцять років тому Україна в черговий раз опинилась на історичному роздоріжжі. Перші кроки незалежності супроводжувалися напруженими пошуками моделей розвитку держави. Саме тоді українська політична свідомість породила міф про сучасну Україну як перехідне суспільство. Він логічно вписувався в концепцію навздогінного розвитку. Безумовно, це була приємна ілюзія, оскільки вона передбачала обов'язково щасливий фінал. Концепція перехідного суспільства народилася під потужним західним впливом в епоху посткомуністичного романтизму. Але сьогодні треба бути дуже самовпевненою людиною, щоб вважати українське суспільство перехідним.

Класичні визначення перехідного суспільства передбачають як мінімум рух у відповідності до заданого вектора, наявність чітко визначених висхідної і кінцевої точок маршруту, внутрішню позитивну динаміку розвитку. Для України до сих пір так і не доведено наявність хоча б одного з вищеназваних елементів. Усе було взято на віру: і те, що відходимо від авторитаризму, і те що рухаємося до демократії і ринку, і те, що взагалі кудись рухаємось. Замість доказів пропонувався національний ентузіазм, заклики шукати державну ідеологію і викладати науковий націоналізм. Саме тому сьогодні як і у 90-х роках лунають питання на круглих столах у Президента: що будемо, куди рухаємось. 15 років саморефлексії поставили країну на межу цивілізаційного розколу.

Як на мене, пробуксовка українського проекту не в останню чергу пов'язана з недостатнім усвідомленням тектонічних зсувів, які відбулися у політичному світі. Ми не маємо західної демократії, ми не маємо ринкових відносин за західними стандартами, але ми повною

мірою відчули на собі що таке сучасна інформаційна революція.

Політична система України, яка базується на розвитку інститутів і політичних норм, зазнає зараз потужного тиску з боку глобальних мереж багатства, інформації і геополітичних впливів. У віртуальному інформаційному просторі України, де кожне явище стає багатозначним, відбувається розрив між політикою представництва і політикою інформаційного втручання. Це неминуче призводить до кризи легітимності усіх інститутів політичної влади. Як вам дуже добре відомо, показник рівня делегітимізації владних інститутів в Україні за західними стандартами лежить далеко за межею початку соціальних конфліктів. На наших очах політичний простір починає формуватись за новими правилами і принципами політичної гри, які диктують закони інформаційної революції.

Міжтим, наш політичний зір так призвичаївся до сакраментальних політичних організацій – трьох гілок політичної влади, державних структур, знамен і гасел політичних партій, що ми відчуваємо абсолютно зрозуміле відчуття розгубленості перед віртуальними формами політичної боротьби, тиском інформаційної агресії, стрімко зростаючим світом символів.

Для українських політологів головний парадокс сучасної ситуації полягає в тому, що саме зараз, коли в нашій державі нарешті почали розвиватися і набирати силу інститути політичної демократії, вони перестають відігравати вирішальну роль у політичному світі. Трагедія і фарс української сучасності – у розвитку парадоксальної тенденції інформаційного суспільства: чим сучаснішим стає наше суспільство, тим більшого значення набувають не інститути і норми, а самі діючі особи та їх іміджі, причому на віртуальній політичній сцені.

Можна констатувати – найяскравішою рисою сучасності є послаблення традиційного соціально-політичного поля. Дійсно, картина політичного життя, яку дає класична політична наука ввижається сьогодні невиправдано абстрактною і занадто далекою від політичної реальності, яку спостерігаємо.

Де можна виявити в Україні політичні цінності, які перетворюються у політичні норми і політичні норми, які формують політичну систему України, форми влади і політичні статуси? І найголовніше – де політичний суб'єкт, який формується у відповідності до класичної моделі, грає ту чи іншу політичну роль і завойовує політичні права?

Сучасний суб'єкт української політики формується сьогодні не

в межах політичної системи, а поза нею, і всупереч їй – у боротьбі з політичними структурами і силами ринку. Як дотепно зауважив один дослідник, сучасний політичний актор вже не прагне створити ідеальну державу, ідеальний політичний устрій, він опановує і захищає власну галявину, яку постійно намагаються захопити. Українська політична людина сьогодні скоріше обороняється, ніж бере участь у політичній боротьбі, скоріше захищається, ніж конструює політичну реальність.

Розвиток масових комунікацій в Україні призвів до віртуалізації, стохастичності, нелінійності і дискретності політичних процесів. Якщо в класичній політичній системі політичне знання було передумовою політичного буття, політичного існування, то інформаційна революція, використовуючи віртуальний простір, миттєво ретранслює нову інформацію у сферу політичної дії. Використання інформації для пошуку найбільш ефективних способів її застосування на практиці – це і є політичне управління в інформаційному суспільстві.

Доступ до нової інформації стає важливим ресурсом політичних гравців і цей ресурс вони можуть використовувати на свій розсуд, включаючи і різноманітні інформаційні маніпуляції. Справа в тому, що інформація як політичний ресурс володіє цілою низкою принципово нових якостей, які можна особливо ефективно використовувати в політичній сфері. На відміну від природних, трудових і грошових ресурсів, інформація не зменшується по мірі її використання. Тому її політичного впливу вистачає на будь-яку аудиторію. Інформацію не можна відчужувати і отримання інформації не зменшує нашої здатності придбати ще стільки ж. Інформація миттєво розповсюджується у просторі, її одночасно можуть споживати різні політичні актори. З точки зору політичної мобілізації суспільства, інформаційний ресурс володіє перевагою всеохоплюваності і одночасності впливу, що раніше важко було уявити. Саме це вбиває в Україні політичні партії, профспілки інші класичні форми політичної соціалізації людини.

Але особливе значення в інформаційному суспільстві має фактор часу. Політична інформація особливо чутлива до політичного часу. Підвищена чутливість до часового фактору покликала до життя цілу низку нових політичних галузей, які, власне, не є політичним знанням. Йдеться про випускаючих редакторів, сценаристів, спічрайтерів, ньюсмейкерів і ще сотні іншомовних слів. Але вони реально існують в українському політичному житті. Можна без

перебільшення сказати: інформація стала найголовнішим, а не просто одним з ресурсів політики.

Віртуалізація і символізація політики ставить хрест на демократії. У нас на зміну керованій демократії з елементами примусу і присмаком авторитаризму, приходять демократія маніпулятивна. Як слушно зазначав американський дослідник Хью Данкан, «соціальна революція ХХ століття мала місце саме в комунікаціях, засобах, за допомогою яких можновладці створюють і контролюють образи і найменування і легітимізують тим самим свою владу... Ми можемо взяти владу силою.-писав він.- Однак наша поведінка визначається саме образами, які використовуються в повсякденній комунікації, і той, хто контролює створення і розповсюдження цих образів, контролює суспільство». Наявність в Україні трьох центрів створення і розповсюдження образів визначає сучасний стан політичного життя. На найближчу перспективу символічні картини перебудови України, які будуть спродуковані в цих центрах, з моєї точки зору, зададуть матриці розвитку українського суспільства. На жаль ніщо не передвіщує зменшення конфліктності і протистояння між тими, хто контролює в нашій державі створення символів і образів. А відтак віртуальні війни продовжуватимуть розколювати суспільство за трайбалістським принципом «свій-чужий».

Хотів би звернути увагу на ще одну підвалину цієї війни. Вперше в історії людства політична культура формується електронними ЗМІ. А як відомо, ЗМІ –це в першу чергу бізнес-проекти, орієнтовані на отримання економічного прибутку. Тобто ніколи раніше суспільство не допускало, щоб формування політичних цінностей залежало від отримання прибутку. Особливої небезпеки ця ситуація набуває в умовах безперервного розширення глядацької аудиторії. Рівень емоційного сприйняття інформації, яка отримана з екрану, набагато вищий за всі інші типи інформаційного впливу. Не секрет, що у віртуальному світі телебачення політиками особливо цінується візуальний вплив на емоції і страхи, а не привабливість строгої логіки думки. Символізація викривляє політичний процес, змінює систему політичних цінностей, що, в свою чергу перетворює саму природу нашого політичного світу. Але, як відомо, є і зворотній бік медалі: масова культура достатньо жорстко контролює наших політичних лідерів, які змушені вибудовувати свою поведінку на догоду стереотипам своїх виборців. І це порочне коло в епоху інформаційного буму в Україні важко розірвати.

Ще однією важливою рисою українського політичного світу

стає поступове зміцнення нового принципу організації політичного простору за мережевою ознакою. Саме мережі створюють нову політичну морфологію /структуру/ українського суспільства, а приналежність до тієї чи іншої мережі визначає найважливіші джерела влади. Тому, скажімо, в межах класичної політичної теорії важко визначити де в Україні закінчується влада і починається опозиція, які принципи і джерела формування влади, що таке “Наша Україна” або Партія регіонів – партії в класичному розумінні чи комбінації мереж.

За усім цим постає більш глибока проблема політичної онтології: відбувається перетворення матеріальних основ українського суспільства. Ми організуємося в політичному просторі, де циркулюють сітьові потоки, в яких практично відсутній час. Стрімкий розвиток комунікацій призводить до того, що інформація стає основним структурним компонентом нашої політичної організації, а злива символів і образів складають основну логіку будь-якої політичної структури в нашій державі. У цьому процесі відбувається розрив між інформаційною мережею і більшістю типів політичної діяльності. Але вони не зникають. Зникає попередній зміст у політики, починає працювати логіка інформаційного простору.

В Україні чітко прослідковується головна особливість мережевих структур у сфері політики. Політична влада в таких суспільствах більше не є монополією інститутів держави і політичних партій – вона розповсюджується по глобальних мережах багатства, інформації та іміджів, які циркулюють, змінюються і не прив’язуються до якогось визначеного географічного місця. Так, Коломойський з його алергією не обов’язково повинен бути в Україні, щоб брати участь у реалізації владних повноважень. Регіональний лідер Ахметов стає найвпливовішою людиною і так далі.

Механізм реалізації політичної влади в інформаційному суспільстві мережевих структур також має свої особливості. Тільки той, хто може підключити свою мережу до ЗМІ, ставши власником одного з інформаційних каналів, отримує головний важіль влади, який здатен формувати віртуальний світ українського суспільства і маніпулювати ним.

Зближення політичного процесу з інформаційними технологіями дозволило створити віртуальний простір, з допомогою якого політична влада активно намагається підкорити реальний світ політики. Таким чином, сама політична влада є відображенням нескінченної інформаційної баталії навколо політичних іміджів і

політичних кодексів суспільства, а центрами цієї віртуальної битви стають голови людей.

І найнебезпечнішим наслідком такої інформаційної революції в політиці є те, що незалежно від того, хто стає віртуальним переможцем на віртуальній політичній сцені, саме він буде мати реальну політичну владу, оскільки жоден з інституціоналізованих політичних механізмів в інформаційну епоху не здатен конкурувати з умами людей, які спираються на владу інформаційних мереж.

Українське інформаційне середовище нагадує сьогодні ринкову економіку періоду дикого капіталізму – воно дихає вільніше, але не має правил поведінки. Мабуть, настав час для розробки інформаційного «суспільного договору», нової інформаційної етики, яка у довгостроковій перспективі зробить можливим і ефективне мережеве політичне управління. Як справедливо зазначав Ф. Фукуяма, довіра в інформаційному суспільстві виступає суспільним капіталом і якщо її немає, люди змушені взаємодіяти лише в межах системи формальних правил, які постійно переглядаються, узгоджуються, рентерпретуються. Інакше кажучи, перевага недовіри в суспільстві рівнозначно введенню додаткового податку на усі види діяльності, від якого позбавлені суспільства з високим рівнем довіри. Я думаю, що ми не настільки багаті, щоб дозволити собі ще один податок.